

УДК 94(477)«14/15»+929.5

ДО БІОГРАФІЇ КИЇВСЬКОГО ВОЄВОДИ ДМИТРА ПУТЯТИЧА

Михайло Чередниченко,
старший науковий співробітник
відділу музейних комунікацій
Національного заповідника
«Хортиця»

На основі опублікованих книг записів Литовської метрики здійснена спроба реконструювати діяльність Дмитра Путятича на різних адміністративних посадах в управлінській сфері Великого князівства Литовського, а саме, його адміністративної та дипломатичної діяльності на посадах мценського, любуцького, брянського намісника та київського воєводи направленої на захист державних та власних інтересів, а також його участі в створенні нових можливостей для захисту південно-східного прикордоння Великого князівства Литовського.

Ключові слова: Дмитро Путятич, Київське воєводство, Велике князівство Литовське, Велика Орда, Московська держава, Литовська метрика, намісник, київський воєвода, козаки.

Метою даної розвідки є спроба написання біографії князя Дмитра Путятича, що обіймав посаду воєводи київського з 1492 року по 1505 рік. Робота базується в основному на документах із опублікованих книг Литовської Метрики. Хоча автор використовував і інші джерела та роботи дослідників. Методологічну основу становлять принципи історизму, науковості, об'єктивності. Застосовано такі загальні та спеціальні методи, як аналіз, синтез, історично-хронологічний, історіографічний, просопографічний.

Дмитро Путятич цікавий нам в першу чергу тим, що саме в роки коли він перебував на посаді київського воєводи з'являються повідомлення про козаків, що виходили з прикордонних замків Київського воєводства. Перша

така згадка є в листі датовано саме 1492 роком. Крім того, в одному з ранніх документів згадуються навіть «князя Дмитриевы козаки» [4, с. 289].

Князь Дмитро Путятич належав до однієї з гілок роду князів Друцьких [9, с. 405]. Й. Вольф вважає, що перший раз наш герой згадується в 1455 року. Його підписом засвідчено документ [9, с. 62; 8, с. 278; 10, с. 107].

Перед тим як отримати посаду київського воєводи Дмитро Путятич виконував спочатку обов'язки намісника мценського і любуцького. Весною 1486 року він доповідав великому князю литовському і королю польському Казимиру про напади підданих великого князя московського на мешканців підконтрольних йому міст і про великі збитки, що спіткали ці прикордонні громади [2, с. 139]. А саме про те, що напередодні Миколиного дня московіти підійшли під Мценськ, випалили місто, села навколишні повоювали, і людей багато в полон повели. Крім того, Дмитро Путятич повідомляв, що піддані московського князя неодноразово вдиралися в литовські землі з промисловою метою. А саме, на ухидницьких землях, що тягнули до Мценська та Любуцька вони били звіра, бджіл дерли, по рікам били бобрів та ловили рибу, чого ніколи раніше не було [2, с. 139–140].

В свою чергу, московське посольство, яке вирушило до Литви першого січня 1488 року, серед іншого звинувачувало князя Дмитра в утисках московських купців, які він вчиняв перебуваючи на посаді мценського та любуцького намісника. Так, він начебто збільшив мито у Мценську (в книзі надруковано Менську) [12, с. 10]. А також, пограбував одного купця в Мценську, який уже сплатив мито. В останнього наш герой відібрав готівку, дорогу шовкову тканину (камку), килим, предмети готового одягу, а також прянощі (шафран, перець) [12, с. 12].

Як бачимо жалоба на мценського та любуцького державцю Дмитра Путятича надійшла до литовського монарха на початку 1488 року. Однак, уже з липня 1486 року князь Путятич обіймав іншу посаду. Мценське та любуцьке намісництво, він за розпорядженням великого князя литовського,

змінив на брянське. За виконання посадових обов'язків на новому місці нашому герою було пожалувано на кожний рік по двадцять коп грошів з місцевого мита та корчом, а ще двадцять коп з «поголовщини» та тринадцять «кадеи» меду прісного з данини [2, с. 47; 2, с. 51]. До речі з мита та корчми брянської в 1488 році було пожалувано десять коп грошів наступнику князя Дмитра на посаді намісника мценського та любуцького [2, с. 66]. На посаді брянського намісника він перебував і в травні наступного 1487 року [2, с. 127], і у вересні 1489 року [2, с. 131]. Документи Литовської метрики, які висвітлюють діяльність нашого героя на цій посаді не наповнені таким драматизмом, як ті що розповідають про його діяльність у Мценську та Любуцьку. В Брянську князь Дмитро займається тим, що за розпорядженнями Казимира інформує монарха про можливість надання певних ґрунтів у підконтрольних йому волостях, різним прохачам. Тобто, він збирає інформацію про наявність держателів даних ґрунтів, про форму повинності, що має той виконувати на користь держави [2, с. 127; 2, с. 131].

На посаді брянського намісника Дмитро Путятич увів новину. Про це ми довідуємося з пізніших документів. А саме, для поїздок у службових справах та до своїх маєтків він брав підводи у сотників брянських. В 1499 році великий князь Олександр судив спор сотників брянських з брянським намісником Федором Жеславським, наступником князя Дмитра. Позивачі звинувачували місцевого державцю, що він для своїх поїздок, як у службових справах, так і в приватних, бере у сотників брянських підводи, наказує їм стани справляти та стації давати. Великий князь доручив канцлеру розглянути цю тяжбу. Останній знайшов правими позивачів. Олександр перед тим як затвердити вирок канцлера звернувся за інформацією до Дмитра Путятича, який в минулому займав посаду брянського намісника. І уже, будучи київським воєводою, князь Путятич розповів, що на тій посаді він розпорядився брянським сотникам забезпечувати державцю для поїздок підводами. Великий князь знайшов, що брянські намісники Дмитро Путятич

та його наступник ввели новину і порушили старину. Тому він скасував ці нововведення [4, с. 202–203].

В московських документах, за цей період, також згадується наш герой. Так, повідомляється що від московського посла, який відвідував Литву з дипломатичною місією, збігло троє людей. При цьому вони обікрали посольську делегацію на сімдесят карбованців і прибули до міста контрольованого Путятичем [12, с. 24]. Серед вкраденого згадується срібна ікона святого Георгія, шість коней, різні предмети верхнього одягу з дорогих тканин, зброя (сагайдаки, шаблі), срібний посуд, готівка. Далі повідомляється, що Дмитро Путятич відібрав у крадіїв їх здобич [12, с. 33].

В 1492 році помер король польський і великий князь литовський Казимир. Новим володарем Литви став син Казимира Олександр, який в тому ж 1492 році призначив Дмитра Путятича київським воєводою. Перший документ, що згадує князя Дмитра в якості київського воєводи датовано 20 жовтня 1492 року [1, с. 72].

Слід сказати, що в ті роки, коли Дмитро Путятич обіймав посаду київського воєводи доволі інтенсивно йшов процес становлення місцевого самоврядування в Києві. Надання місту магдебурзького права та вивільнення міщан від деяких тягарів було пов'язано певним чином з побоюванням великого князя в тому, що таке важливе для оборони та розвитку держави місто може спорожніти [4, с. 289]. Це ставило представника центральної влади перед новими викликами. На розвиток Київщини, як прикордонного регіону, впливали не тільки внутрідержавні процеси, але і зовнішньополітичні чинники, такі як наявність агресивних сусідів (Московське велике князівство та Кримське ханство). По території воєводства проходило багато транзитних торгівельних шляхів. Цими ж шляхами рухалися посольські делегації, що додавало клопоту місцевим урядовцям та людності. До того ж південна Київщина на той момент була слабо залюднена. Це в свою чергу позначалося на розвитку господарства

краю, а саме на домінуванні привласнюючих галузей над виробничими, уходницьких промислів над землеробством. Такий стан господарства призводив до того, що поселення з весни до осені частково порожніли, а на зиму населення містечок збільшувалося. У південних повітах воєводства перебував доволі великий відсоток людей неосілих («похожих»), як їх іноді називають документи. Отже, для вирішення нагальних питань, що ставило перед місцевою владою життя, представники цієї самої влади потребували певного резерву виконавців та фінансів. А процес становлення місцевого самоврядування ішов як раз в розріз з потребами місцевих державців. Тому саме на період коли князь Путятич очолював воєводство припадає доволі багато регламентуючих розпоряджень, що виходили з великокнязівської канцелярії, і мали на меті подолати конфлікти, які наповнювали стосунки місцевої влади та громади.

Так, 26 травня 1494 року міщани київські отримали привілей, яким звільнялися від обов'язку служити і поплати давати послам польським, волоським, «манкупским» та московським, а тільки послам литовському та ординському. Крім того, не повинні були стерегти скарби великого князя та воєводи. А повинні нести сторожу тільки в той час, коли в місті перебував монарх. Звільнялися міщани і від обов'язку топити лазню, возити дрова, скотину ганяти по київським дворам, що раніше робили на користь воєводи. А також не повинні вони були косити сіно за рікою, а тільки один день під бором. А «закосного» слуги воєводському давати їм десять грошів. Те що накосять мають сховати, а на місто не возити. Для власних потреб міщани мали право косити сіно на «болоні» та дніпрових островах, їздити по дрова в ліси. Звільнялися від обов'язку давати воєводі підводи, коли він їхав на лови, або коли їхав від замку на відстань більшу ніж дві милі. Також не повинні були більше міщани гнати на низ плоти і на берег їх волочити, і з корчемних домів не повинні були женців посилати, і ставків не повинні були сипати, крім одного, який під містом, а воєводським слугам за це у них грошей не

брати. Вільні були кияни займатися торгівлею. І при цьому звільнялися від сплати мита вишгородського, чорнобильського, білгородського, глевацького та по всій землі Київській, окрім сплати мита коли судном підуть на низ (три гроша з комяги). Рибу, яку привозили з Черкас «осьмник» повинен був «обмитити» на березі, та взяти десяте, а ту рибу, що приходила зверху він «обмичував» на торгу. З корчми міщани давали дві з половиною копи грошів. Звільнялися від сплат будинки та торгові комори при них, в яких мешкали війти. М'ясники повинні були давати по яловиці на потреби воєводи. Платили з «века» меду пів гроша, а з колоди грош. Отримував воєвода і весільну куницю «шерстю», а в разі її відсутності – п'ять грошів і носатку меду за два гроші та простий рушник. Дозволялось міщанам за їхнім бажанням продавати свою нерухомість і переселятися до іншого міста в межах Великого князівства Литовського, але не за кордон. У випадку смерті майно, в тому числі нерухоме переходило близьким небіжчика. Могли міщани вільно записувати майно і церкві на спомин душі, тільки землю «пашную» та «бортную» виключно з дозволу великого князя. Звільнялися міщани від обов'язку «город рубити», а тільки повинні були міст мостити, і «посокерщину» воєводським слугам не сплачували. Також міщани звільнялися від сплати вини воєводі, в тому випадку коли ніччю сиділи з вогнем у хаті. Це переходило у відання війта. В разі, якщо війт не схоче за цим наглядати, і місту від вогню буде нанесена шкода, то великий князь буде сам карати. Слід зауважити, що міщани прикордонних міст, до яких належав і Київ, в ті часи повинні були нести військову службу. Тому, на них покладено було обов'язок виставляти польову сторожу. Крім того, їм заборонялося залишати межі міста у торгових справах в разі появи звісток про вторгнення ординців. Але якщо міщанин залишав замість себе людину спроможну виконувати його службу, то він міг виїхати по справах. Якщо міщанин поїде в той час, коли звісток про поганство не було, то з нього заборонялося брати вину. Той міщанин хто заборгує, мав право продати дім

та розрахуватися з боргами. Натомість, хто купить дім той має нести службу покладену на міщан. Також, повинен був служити таким чином і той хто одружиться з міщанкою і отримає дім, з якого йшла подібна служба [3, с. 52–53].

Як бачимо вище згаданим привілеєм воєводу київського було позбавлено багатьох статей доходу та значно обмежено його повноваження в праві використовувати міщан для служби. І це стосувалося не тільки особистих справ посадовця, але і державних потреб. Вище сказане підтверджується листом великого князя Олександра від 14 травня 1499 року. Документ відзначає, що воєвода втратив надходження з деяких місцевих мит та можливості призначати своїх людей на певні міські уряди, що було у перших київських намісників. Тому в цьому листі ми бачимо намагання центральної влади дещо повернути деякі з повноважень. Так, як і за попередніх воєвод, міщани повинні були, в разі якщо на їх подвір'ї зупиниться на постій купець або козак, «обестити» київському державцю або його наміснику за своїх постояльців, тобто сплатити певний податок. В разі невиконання з порушника стягувалося дванадцять коп грошей вини. В наступному пункті згадується посада «осьмніка» на яку воєвода мав право призначати свого слугу. В разі якщо міська громада буде на себе збирати «обестку» та привласнювати право самим призначати «осьмника», то каратимуться виною у розмірі ста коп грошів. «Осьмнік» в свою чергу мав право та обов'язок в разі затримання купця християнина, міщанина або козака під час того як останні робили «непочестныи речи... з белами головами», тобто жінками, збирати з винуватців «врочну вину» на митрополичого намісника, з якої на воєводу йшла копа грошів. В разі якщо, винуватцем виявиться купець – турчин, татарин або вірменин, тоді воєводі вини дванадцять коп грошів. Документ підтверджував, також, право київського державці отримувати десятю частину із здобичі козаків, які з верху Дніпра та інших сторін ідуть водою до Черкас та далі. А коли привозять з

верху або низу рибу солену чи в'ялену на продаж до Києва «осьмник» повинен був оглянути товар та взяти від діжки шість грошів, а від в'яленої риби чи свіжої десяту частину. В разі коли привозять на продаж свіжих осетрів, то не мають права продавати їх цілими. Від кожної рибини «осьмник» забирає хребтину, або від кожних десяти осетрів одного. Перекупники, які сидять в торгових рядах та продають хліб та «иньи ярины» кожної суботи платять «осьмнику» з товару «по дензе». А якщо нова людина захоче отримати місце в торговому ряду і торгувати «стравными речами» то має сплатити, так звану, «куницю» в розмірі дванадцяти грошів. Крім того, «осьмник» воєводи мав право судити татьбу, яка могла статися на березі річки, на відстані від води куди «палицею докинути», а також крадіжку «платья белого», бійку між жінками. В останньому разом з митрополичим намісником. Цим документом Дмитру Путятичу, підтверджувалося право на отримання від київських лучників луку (зброя) на Великдень та Різдво, від ковалів сокири, а від чоботарів чоботи. Після отримання київською громадою німецького права, вказану натуральну данину міщани не хотіли давати. А ще воєвода мав право забирати на себе віз з товаром. Це могло статися коли купець щоб мінімізувати сплату мита скорочував кількість возів у валці і завантажував вози до межі того, що вони спроможні були витримати. І в разі якщо такий віз з товаром зламається по одну сторону Золотих воріт, а по іншу сторону «Погаину реку» [4, с. 201–202]. Даний документ не був останнім у протистоянні київського воєводи з місцевою громадою за часів Дмитра Путятича.

Так, актом, що датується 3 грудня 1502 року, надаються чергові привілеї міській громаді Києва у спорі з воєводою. Міщани вимагали звільнити їх від обов'язків давати стації та підводи і коней на потреби послів та гінців великого князя литовського, московських, волоських, турецьких, кримських, заволзьких та інших, а також київського воєводи. Крім того, хотіли позбутися обов'язку стерегти посольські скарби. І цим листом

великий князь звільняв їх від вище вказаних тягарів, та зобов'язував воєводу охороняти міщан від кривд, які б їм могли завдати послы та гінці. А також, тивунан київським забороняв брати з київських міщан різні мита та судити їх. Київська громада ще вимагали, щоб люди митрополичі, воєводські, архімандритські, князькі, панські та землянські, а також мілославчяни та «иный прихожий», які селилися в Києві, та займалися ремеслами (золотарі, кравці, кушніри, ковалі, шевці, винники, хлібники, перекупники, риболови), а також ті хто торгував по селам, разом з міщанами виконували міські служби і платежі («кликовщина городова», польова сторожа, будівництво мосту міського, насипання ставку міського, охорона острогу). Великий князь Олександр погодився із вказаними вимогами і зобов'язав воєводу вищезгаданих осіб привернути до міських служб і платежів. А якщо хто з них буде ухилятися від міських тягарів, тих дозволив міщанам, як сказано в документі, «грабити» [4, с. 288–289].

А тепер, що стосується адміністративної роботи Дмитра Путятича на посаді київського воєводи. Збереглося не мало документів, які проливають достатньо світла на повсякденну діяльність нашого героя. В першу чергу він повинен був виконувати розпорядження свого монарха. Так, в травні 1494 року київський воєвода отримав розпорядження великого князя Олександра. В останньому наказувалося звільнити шістнадцятьох людей волості «Завское» від сплати медової та грошової данини два роки. Звільнили їх через те, що цих людей у «поганство татарове брали». Останнє, на нашу думку, слід розуміти так, що їх залучали для супроводу та транспортування ординського посольства [3, с. 48].

Займався Дмитро Путятич і справами пов'язаними з набуттям різними особами права власності на нерухоме майно у підконтрольному йому воєводстві. З документу, датованого липнем 1496 року, довідуємося, що до великого князя звернувся, такий собі, Гришко Попович. Він просив, щоб Олександр надав йому Київський Свято-Михайлівський монастир. За

словами прохача, Дмитро Путятич без великокнязівської згоди надав цей монастир якомусь старцю Смолянину держати. Литовський монарх довідавшись, що саме він має право подавати цей монастир, віддав його у пожиттєве держання Гришку Поповичу, і наказав київському воєводі ув'язати останнього в той монастир [4, с. 147–148]. Як бачимо, в даній справі Дмитро Путятич виступає також і як зацікавлена сторона.

В листі датованому березнем 1499 року великий князь повідомляв київському воєводі про тяжбу, яку монарх мав розсудити між землевласниками Михайлом Павшичем та Івашкою Семеновичом з князями Іваном та Левом Полубенськими. Тяжба точилася навколо спадкового маєтку перших, який ті називали своєю «материзною». Олександр викликав на суд князів Полубенських, однак, вони не з'явилися. Тому монарх доручив київському воєводі дати Павшичу та Семеновичу ув'язнення в ту маєтність. А якщо князі Полубенські будуть не згодні, то Дмитро Путятич, за намовою Олександра, мав направляти їх на великокнязівський суд [4, с. 338–339].

В травні 1500 року великий князь литовський писав київському воєводі, що київський землянин Дедкович просив пожалувати йому село Триполя. В поселенні мешкало сім чоловік служебників, не данників, які на замок київський, тобто на воєводу, дають дві лисиці та косять п'ять возів сіна на рік. Олександр розпорядився надати прохачу село Триполя з озерами, лукою та людьми, з тою ж службою з якою вони на замок служили. І наказав Дмитру Путятичу ув'язати Дедковича в те селище [4, с. 234].

Ще мав Дмитро Путятич дати «увязане» дворянину великокнязівському Сурину Путятичу на земельну ділянку «в Соколниках» у місті Києві для побудови дому. Однак, смерть спочатку воєводи, а згодом і великого князя призвели до того, що уже новий литовський монарх Сигізмунд I доручив новому воєводі завершити дану справу [6, с. 199].

Виконував Дмитро Путятич і представницькі функції. Так, в березні 1499 року він був присутній на церемонії надання місту Менську привілею

на «маидеборское» право та інші вольності [3, с. 125]. А в травні того ж 1499 році засвідчив вирок великокнязівського суду в тяжбі між писарем короля Казимира Петрашом та Григорієм Новгородцем і його дружиною о грошах та деяких рухомих речах [4, с. 200].

На посаді київського воєводи Дмитро Путятич був безпосередньо залучений до дипломатичної роботи, а саме через нього відбувалися контакти з Кримським ханством. В Литовській Метриці зустрічаємо два дуже схожі документи. Один датовано листопадом-груднем 1495 року, а інший 1497 роком. В них ідеться про те, що Дмитро Путятич прислав великому князю Олександру листи, які отримав із Криму від хана. В своєму посланні до литовського монарха князь Дмитро нагадував, що в попередні часи дипломатичні контакти між двома державами відбувалися через київського воєводу. Про це нагадування литовський монарх в свою чергу пише кримському хану. Однак, в своїх посланнях Олександр також не забуває дорікнути кримській стороні тим, що остання шле до Литви послів з пропозицією мира, а сама в той же час землю литовську «воює» [3, с. 213; 4, с. 75].

В Литовській Метриці зустрічаємо документи, а саме ярлики Менглі Гірея, датовані 1497 роком, в яких звучить докір уже в сторону Дмитра Путятича. Хан невдоволений наступним. Він повідомив київського воєводу про перебування в Очакові татар, які пустошили литовське прикордоння та привели бранців. Менглі Гірей готовий був, начебто, відправити полонених на батьківщину. Він, за його словами, не малі труди приклав щоб відібрати литовських бранців у тих хто їх поневолив. Серед полонених були втрати через якусь хворобу. Натомість князь Путятич не відповів йому. І хан марно дочекав три місяці. А далі Менглі Гірей пише про якесь «еханя неприятелское». Що мається на увазі під цим словосполученням важко сказати. Однак, через це «еханя неприятелское» хан начебто не відпустив тих бранців, що були уже в нього на руках. Можливо, під «еханням

неприятелским» скривається, невідома нам, виправа на кримців, яку організував київський воєвода силами своїх служебників. Крім того, серед проблем, які були поставлені в цих листах є питання, що стосувалося дипломатичних контактів Литви і Заволзької Орди. Кримці з острахом сприймали зближення Вільна із своїм конкурентом в боротьбі за золотоординську спадщину. Крім того, Менглі Гірей вимагав відповіді у литовського князя на свою вимогу, що стосувалася повернення, так званих, Семенових людей. Під цим означенням, ймовірно, слід розуміти землі, які батько нинішнього хана передав разом із населенням під владу київського князя Семена Олельковича [3, с. 239; 4, с. 81].

В листопаді 1500 року Дмитро Путятич отримав від литовського великого князя інструкцію за якою мав справляти посольство до кримського хана Менглі Гірея. Метою даної місії було домогтися розірвання союзних відносин між Кримом і Москвою. А також вмовити Менглі Гірея на союзу з Литвою. Однак, розуміючи невелику ймовірність такого розвитку подій, князю Дмитру доручалося спробувати умовити хана не пустошити литовські землі, та не чинити шкоди підданам Олександра. Посол повинен був нагадати про давні приязні відносини, що тривали до останнього часу між Вільно та Кирк-Єром і які були започатковані ханом Тохтамишем та великим князем Ольгердом. Крім того, князь Дмитро мав переконати кримського хана, що союз з Москвою не може бути тривалим, адже московський князь, який раніше був холопом ординських ханів коли став рівнею своїм минулим господарям, уже виношував плани про обернення останніх на своїх підданих. При цьому згадувалося, що Іван III не дотримавшись своєї присяги напав на литовські землі. Щоб заохотити Крим пристати на його пропозиції, Олександр обіцяв зі всіх людей як своїх, так і князьких, панських, боярських, що мешкають у воєводствах Київському, Волинському та Подільському збирати по три «деньги», а зібрану суму як дань передавати хану. Згадується в інструкції і так звана «дань путивльська». Посол повинен був пояснити

хану, що в результаті воєнних дій Москва захопила та спалила Путивль, тому Литва зголошувалася відновити виплату вказаної дані, при умові якщо Менглі Гірей допоможе відновити литовський контроль над Путивлем та «зарубити», тобто, збудувати нове місто. Литовський князь за ради союзу та воєнної допомоги кримського хана проти Москви обіцяв навіть припинити свої союзницькі відносини з Великою Ордою Шейх Ахмата, що вела запеклу боротьбу з Москвою та Кримом [3, с. 270–272; 3, с. 276–278].

До речі, в 1500 році Шейх Ахмат звернувся до великого князя Олександра з пропозицією, щоб той відпустив до Орди його слуг, які перебували у різних литовських урядовців, не відомо в якій якості. Один із слуг Шейх Ахмата знаходився у київського воєводи [3, с. 273].

В липні 1502 року Менглі Гірей відправив ярлик київському воєводі, а через нього литовським панам, мається на увазі пани рада [3, с. 295]. З листів, ми довідуємося, що кримська сторона начебто не проти нормалізації відносин з Литвою і укладання вічного миру. Крим дійшов до такої позиції після перемоги над Заволзькою Ордою та коли дізнався від переможених підданих Шейх Ахмата, що литовці намовляли останнього для боротьби з Москвою, але не підбурювали виступати проти Менглі Гірея. Для реалізації задуманого, хан пропонує направити до Кирк-Єру велике посольство на чолі з Дмитром Путятичем. Великий князь в своєму лист до Криму виказав згоду з даною пропозицією, і вимагав від Менглі Гірея прислати до Києва знатну особу як гарантію безпеки для подорожі київського воєводи [3, с. 297; 3, с. 304]. Як бачимо, Дмитро Путятич за час перебування на посаді київського воєводи заслужив довіру обох володарів сусідніх держав. Великий князь Олександр, ймовірно, прислухався до порад свого київського державці. Так, з одного документа ми довідуємося, що князь Путятич усно кілька разів передавав пропозицію хана своєму сюзерену, яку той неодноразово проголошував в своїх листах київському воєводі. Зводилась ініціатива кримської сторони до того, щоб Литва та Польща кожного року давала йому

«упоминків» в розмірі десяти тисяч золотих та певної кількості коштовних шат – «однорядок». За це Менглі Гірей обіцяв утримувати своїх підданих від вторгнень в литовські прикордонні землі. Хан порівнює суму бажаних «упоминків» з сумою на оплату жовнірам. А далі обіцяє, що він буде для держави Олександра кращим захистом ніж ті жовніри. Останнє зауваження більше схоже на знуцання [5, с. 143]. Важко сказати, чи не ці пропозиції Менглі Гірея спонукали великого князя литовського в скрутний для держави час погодитися на сплату в якості данини по три «деньги» за кожного підданого, що мешкали в Київському, Волинському та Подільському воєводствах.

Що стосується нової посольської місії Дмитра Путятича до Криму то вона кілька разів переносилася через перманентні збройні конфлікти на кордоні, та так і не відбулась. З одного з документа, датованого лютим 1504 року, довідуємося, що велике посольство до Криму не вирушило через наступну подію. Коли литовська сторона відпустила кримського гінця і почала збирати, як годиться, для хана і його оточення подарунки, на землі Київського воєводства напали піддані Менглі Гірея. Після цього Олександр затримав свого великого посла. Хан з часом прислав нового гінця через якого вибачався за інцидент та перекладав вину на своїх синів, які, начебто, на той момент від'їхали від нього і діяли самостійно. Далі Менглі Гірей знову просив прислати велике посольство. Однак, коли литовська сторона поновила підготовку своєї посольської делегації кримці в черговий раз вдерлися на прикордонні землі [3, с. 335]. В наступному документі, датованому липнем того ж 1504 року, доповнюється попередня інформація. А саме, кримська сторона не прислала до Києва свого заручника і не відпустила литовського гінця через те, що на дніпровому перевозі козаки, ймовірно, черкаські або київські напали на купецький караван, що вийшов з Кафи і пограбували його. Начебто, цей випадок спровокував напад синів кримського хана на землі Київського воєводства. В даному документі

Олександр повідомляв, що дав розпорядження черкаському та київському очільникам знайти і покарати винних, а також віддати пограбовані речі кафинським купцям. Натомість, великий князь очікував від хана, що той розпорядиться віднайти, виведених з литовської землі бранців та поверне їх на батьківщину. А далі Олександр пропонував повернутися до ідеї відправлення великого посольства до Криму та укладання вічного миру [3, с. 338–339; 4, с. 92–94]. В листах, які оповідають про перебіг підготовки великого посольства до Криму, є повідомлення про те, що кримський хан писав київському воєводі про намір московського князя відправити своє військо з синами під Київ. За словами Менглі Гірея, пропозицію Москви про спільний похід на Київ, він відкинув та навіть пропонував київському воєводі надіслати своє військо для захисту згаданого міста та замку [4, с. 96]. Наступний документ, що стосується очікуваного посольства до Криму, датовано 1505 роком. В ньому великий князь литовський повідомляв хана, що велике посольство уже готове було виїхати до Кирк-Єру і чекало закладу від кримської сторони, як помер Дмитро Путятич. Далі Олександр повідомляв, що тепер він обирає нового посла, а також докоряв Менглі Гірею за спустошення кримцями прикордонних земель. Уже після смерті князя Путятича, ханські піддані увели з-під Києва стада коней київських міщан, кафинських купців, які вели торг в місті та особи, що перебувала на той час на посаді воєводи київського. Всього викрадено було близько вісімсот голів [4, с. 58].

На посаді київського воєводи Дмитру Путятичу доводилося врегульовувати різні конфліктні ситуації. Так, в липні 1502 року Менглі Гірей повідомляв Дмитру Путятичу про перемогу над Шейх Ахматом. Крім того, в документі вимагав від київського воєводи видати скарби, що контролювалися черкаським державцем. В разі невиконання вимоги хан погрожував з'явитися з військом під Черкасами та Києвом [3, с. 295–296]. Більш детально, про скарби йдеться в листі Менглі Гірея від 3 липня 1507 року. Даний документ

інформує нас, що коли Шейх Ахмат був ще на своїй Орді, з Криму поїхали ордобазаряне (купці) до Києва жита купити. В той час Менглі Гірей вийшов з Криму та розгромив Шейх Ахмата. Дмитро Путятич отримавши звістку про вихід кримського війська на Подніпров'я затримав ордобазарян а речі їх опечатав, згодом він відпустив затриманих без їх речей. Через якийсь час воєвода запропонував хану відправити до нього із своїм листом тих осіб чії речі були вилучені. Однак, хан уже в свою чергу не квапився з відправкою. Згодом Дмитро Путятич помер, а діалог про повернення речей відновився уже із великим князем Олександром. Останній видав лист киянам, щоб ті повернули згадані речі кримцям. Однак, розрішилася ця справа уже за нового великого князя Сигізмунда I [5, с. 80; 6, с. 74].

Займався Дмитро Путятич і діяльністю пов'язаною із зміцненням обороноздатності підконтрольного йому воєводства. Ми уже згадували про козаків «князя Дмитриевых». Професор Краківського університету М. Меховський, в 1517 році видав «Трактат про дві Сарматії», в якому стверджував, що слово «козак» означає «холопа, підданого – волоцюгу пішого, або кінного». Ці «козаки», за його словами, не мають нерухомого майна у вигляді власного ґрунту, або житла. [11, с. 72]. Що стосується козаків «князя Дмитриевых», то на думку українського історика Б. Черкаса, аналіз документу, в якому про них згадується, дає можливість зробити декілька цікавих спостережень. По-перше, козаки служать в роті Щура, з цього випливає, що їх вербували як і інших найманців. По-друге, дізнаємося імена декількох козаків і довідуємося, що у них були родини. По-третє, те як розпоряджався черкаський намісник Семен Полозович речами, які вилучив у товариша одного померлого козака. Останнє свідчить, що козаків набирали не за тим принципом, за яким формувалися наймані роти. А саме, у випадку смерті одного з товаришів у найманій роті, всі його речі переходять у розпорядження ротмістра, а не місцевого державці, як в нашому випадку [13, с. 204]. На наш погляд, згаданих козаків наймав не ротмістр, а сам місцевий

державця з тих людей які мешкали при кожному прикордонному місті. Останні не належали ні до одного соціального стану місцевої людності, тобто вони були тими людьми, яких документи називали «прыхожыми». Отже, вище згадані козаки на території київського воєводства наймалися або воєводою, тобто князем Дмитром, або намісниками тих замків та міст, що були в його підпорядкуванні.

Крім того, Дмитро Путятич на своїй посаді займався збором інформації про діяльність ворожої сторони проти Литовської держави. Так, він доповідав великому князю Олександру, що збігли до Москви князі Можайський та Шимячич вчиняють збройні провокації проти прикордонного населення київського воєводства [12, с. 458]. Це відбувалося на передодні чергової московсько-литовської війни.

Перебуваючи на різних посадах Дмитро Путятич намагався служити великому князю, однак не забував і про свої інтереси. Він намагався зміцнити власний добробут за рахунок пожалування великого князя литовського. Так, травневим привілеєм 1499 року Дмитру Путятичу пожалувано двір Крошино в «Новгородском повете» (мається на увазі Новогрудок в сучасній Білорусії) та село Положани Любошанської волості. Разом з селом переходили до київського воєводи десять чоловік, які в ньому проживали. З цих нових підданих воєвода мав отримувати ті дані, що вони раніше надавали великому князю. А саме служба мешканців села Положани полягала в тому, що «до Троков с косою ходять», а крім того, дають дань медову півтора устави, і дань грошову – сто грошів, а також дають шість куниць. Обидва надання мали перейти у спадок сину князя Дмитра, якщо такий буде. А у разі відсутності нащадка чоловічої статі після смерті київського воєводи ґрунти поверталися у власність великого князя [3, с. 131].

Як відомо, Дмитро Путятич помер бездітним. Тому, в липні 1523 року двір Крошино було надано служилим татарам. Саме з цього пожалування нам відомо, що у дворі мешкали «слуги путныи, люди тяглыи, соленики, челядь

неволная». А ще до нього належали «земли пашние, бортные, дубровы, лесы, боры, гаи, з хворосты, и сеножатми, з болоты, з луками и з лугами, и з пастовники, и с озеры, и з речками, и з реками, и с крыницами, и з ставами и ставищы, з млыны и вымелки, з сажовками, з лови зверынымим и пташными, и з рыбными, и з дяклами и сеном поддяклоным». З листа стає відомо, що такими активами в даній маєтності оперував і наш герой [7, с. 236–237].

Мав Дмитро Путятич і ґрунт при дворі на ім'я Воронцевичи в Друцьку, який виміняв у Івана Ілініча на землю на річці Друті [4, с. 274].

Крім земельних пожалувань та придбаних активів воєвода мав отримувати з підданих натуральні данини. Про одні з таких данин ми згадували вище. Пам'ятаємо, що одним з документів, який унормовував відносини київських міщан з воєводою, згадувалися регулярні натуральні данини. Та крім регулярних, іноді посадовець міг отримувати данину одноразово. Так, в 1496 році ключник київський Семен Полозович із «северское и полское» дані віддав Дмитру Путятичу кілька судів, караиманов меду та сто тридцять коп грошів [4, с. 242–243].

Після смерті князя Дмитра Путятича він не залишив заповіту, однак ще при житті воєвода неодноразово просив великого князя Олександра, щоб той дозволив опікуватися його майном князю Михайлу Глинському. Монарх виконав волю покійного, і вказана особа після смерті київського воєводи займалася роздачею майна покійного на спомин душі. 29 квітня 1506 року великий князь видав лист Глинському, яким затверджував усі його роздачі. З цього документа ми довідуємося, що тіло князя Дмитра було поховане в Києво-Печерському монастирі, де знайшли покій і його батьки. На спомин душі небіжчика та його батьків згаданих обителі записали половину данників, що за Березиною мешкали у селищі Зеремцов. Відомо, що з них брався «встав» меду. Іншу половину данників із другим «вставом» меду записали на церкву божої матері у Вільні. Крім того, десять коп грошів видано на «упис» в синодик митрополії. Записи ще робилися в смоленський, полоцький,

володимирський, луцький, туровський, перемишльський, холмський синодики, і відповідно з кожним записом подавалося десять коп грошів. Роздавалися гроші і в інші монастирі та церкви по всьому князівству Литовському, та навіть за кордон (східні землі королівства Польського). Крім того, декілька невольників, що покійний воєвода «побрал» на винах та в різних скрутних обставинах, розпорядженням князя Глинського отримали свободу. А ще було розпродано різне рухоме майно небіжчика і на виручені гроші було викуплено кілька невольників з «поганських рук», що також отримали волю [4, с. 63–64].

Дмитро Путятич був людиною свого часу та середовища. Перебуваючи на різних посадах він намагався служити великому князю на дипломатичному, адміністративному поприщі. Крім того, приложив немало зусиль і на підвищення обороноздатності свого воєводства, саме в той момент, коли ресурси місцевого урядовця зменшилися у порівнянні з попередніми часами, в наслідок пожалування Києву магдебурзького права. Не забував Дмитро Путятич і про власну вигоду. Тобто, він намагався як і багато хто з його сучасників, та і наступників, конвертувати владу у власні матеріальні здобутки.

Перебуваючи на урядах мценського, любуцького, брянського намісника, а особливо, на посаді київського воєводи Дмитро Путятич доклав немало зусиль для захисту державних інтересів Великого князівства Литовського. Так, він був одним із перших прикордонних адміністраторів, який в пошуках нових можливостей для захисту південно-східного прикордоння залучав до лав оборонців козаків («князя Дмитриевы козаки»). Підконтрольні йому козаки не один раз згадувалися в документах тогочасних східноєвропейських держав.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Lietuvos Metrika. Kn. 3: (1440–1498): Užrašymų knyga 3. Vilnius: Zara, 1998. 168 p. ISBN 9986–34–026–8.

2. Lietuvos Metrika. Kn. 4: (1479–1491): Užrašymų knyga 4. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2004. 288 p. ISBN 9986–34–027–6.
3. Lietuvos Metrika. Kn. 5: (1427–1506): Užrašymų knyga 5. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012. 586 p. ISBN 978–9955–847–52–6.
4. Lietuvos Metrika. Kn. 6: (1494–1506): Užrašymų knyga 6. Vilnius: Mokslo enciklopedijų leidykla, 1993. 516 p. ISBN 978–9986–780–95–3.
5. Lietuvos Metrika. Kn. 7: (1506–1539): Užrašymų knyga 7. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011. 1012 p. ISBN 978–9955–847–50–2.
6. Lietuvos Metrika. Kn. 8: (1499–1514): Užrašymų knyga 8. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos, 1995. 710 p. ISBN 5–420–01338–x.
7. Lietuvos Metrika. Kn. 12: (1522–1529): Užrašymų knyga 12. Vilnius: Žara, 2001. 856 p. ISBN 9986–34–075–6.
8. Lietuvos Metrika. Kn. 15: (1528–1538): Užrašymų knyga 15. Vilnius: Žara, 2002. 448 p. ISBN 9986–34–099–3.
9. Wolff J. Kniazowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. Warszawa. Drukem J. Filipowicza, ulica Złota № 3. Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa. Krakowskie Przedmieście № 415, 1895. 698 p.
10. Akty, odnosiaszchyesia k ystoriy Yuzhnoi y Zapadnoi Rossyy, sobrannyye y yzdannyye Arkheohrfycheskoi komysseyi. T. 2. 1599–1637. SPb.: V typohrafiy Eduarda Pratsa, 1865. II, 15 + 286 s.
11. Matvei Mekhovskiy. Traktat o dvukh Sarmatyakh. Sokrovennoe skazanye monholov. Riazan: «Aleksandryia», 2009. 512 s. ISBN 5–94460–035–7.
12. Pamiatnyky dyplomatycheskykh snosheniy Moskovskoho hosudarstva s polsko-lytovskym. T. 1 (s 1487 po 1533). Sbornyk Ymperatorskoho Russkoho Ystorycheskoho Obshchestva. T. 35. SPb.: Typohrafiya F. Eleonskoho y K°, 1882. VI + XXII, 868 + 88 s.
13. Cherkas B. Kozatstvo na sluzhbi uriadu v pershii tretyni KhVI st. Ukraina kriz viky: Zbirnyk naukovykh prats na poshanu akademika NAN Ukrainy,

profesora Valeriia Smoliia. K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2010. S. 203–212. ISBN 978–966–02–5552–4.